

Visszatért egy könyvritkaság

2013. október 29-én egy izgalmasnak ígérkező előadásra siettem Budapesten a Ferenciek terére. Az ELTE Egyetemi Könyvtára dísztermében egy igazán neves vendég tartott előadást: Prof. Dr. Simon Mitton, a Cambridge-i Egyetem csillagászprofesszora. A professzor egy, az 1960-as években a könyvtárból ellopott, 1662-es kiadású csillagászati könyvet hozott vissza, Cornelio Malvasia gróf, Ephemerides [...] című munkáját. Ez az észak-itáliai arisztokrata katonatiszt szabad idejét a csillagászatnak szentelte. Amatőr-csillagászként panzanói magán-obszervatóriumában meghatározta a pólusmagasságot, bolygópozíciókat mért és Jupitert rajzolt. Ő volt a csillagászati mérésekre használt szálkereszt egyik feltalálója. 1645-ben hívja meg Cassinit az obszervatóriumba, ahol 1662-re készül el az Ephemerides [...], amelynek egy példányát az 1960-as évekig az ELTE könyvtára őrizte. A remek kivitelű könyvet 24 metszet díszíti, amelyek – csak néhány kiragadott példát felsorolva – Uraniát, egy holdfogyatkozást, XVII. századi refraktort és a Jupiter-holdakat ábrázolják. Tudományos cikkek, táblázatok, valamint egy észlelési napló is helyet kapott benne.

A kötet visszakerülésének apropóján a könyvtár munkatársai a XV–XVIII. századi európai és magyar csillagászat fejlődését bemutató kiállítást állítottak össze Csillagásztörténeti tudásvagyon az Egyetemi Könyvtárban címmel.

A könyvet 2009-ben vásárolta Mitton professzor egy budapesti gyűjtőtől, aki a modern kor jegyében a Twitteren kínálta fel neki eladásra. Mivel a professzor fő gyűjtési területe a XIX. századi csillagászati munkákra szorítkozik, a pontosabb meghatározás végett elvitte a művet Owen Gingerich harvardi professzorhoz, aki a XVI–XVII. századi művek szaktekintélyének számít. Miután kiderült, milyen értékes munkáról van szó, hamarosan szemet szúrt Gingerichnek a

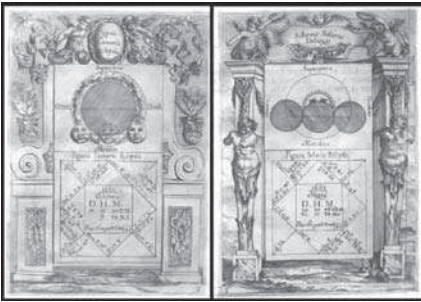
könyvben található régi tulajdonosi pecsét. A lenyűgöző memóriával rendelkező harvardi professzor sejtése szerint ez a pecsét az ELTE könyvtárának régi tulajdonjegye (1876–1945 között), így levelet írt Farkas Gábor Farkasnak, aki hosszú évtizedekig tevékenykedett ebben a könyvtárban. Az ezt követő közös kutatómunka – nyomozás – fényt derített a kötet hányatott sorsára.

Simon Mitton ismerteti Cornelio Malvasia művét

A Malvasia eredetileg Nádasdy Ferenc országbíró tulajdona volt, akinek gazdagságáról legendák keringtek. A gróf sárvári kastélyában berendezett könyvtárában számos korabeli ritkaság megtalálható volt, így a Malvasia is. A korabeli magyar urak a Habsburg-birodalomban nem mindig tudták érdekeiket megfelelően érvényesíteni. A törökkel kötött 1664-es vassvári béke a magyarok szempontjából nem volt elfogadható, túl engedékeny volt a háborús győzelemhez képest, ráadásul I. Lipót központosító, abszolutisztikus kormányzást vezetett be. Arisztokraták kis csoportja összeesküvés szőtt, ehhez Wesselényi Ferenc nádor (azaz

a király utáni első emberen) kívül Nádasdy és több más főúr is csatlakozott. Nádasdy, a rég össze nem hívott országgyűlés helyett rendi gyűlést szervezett Besztercebányán, ahol az országbíró nádorra választását sürgették a vármegyék küldöttei. A gyűlést a bécsi udvar törvénytelennek nyilvánította, és elrendelték Nádasdy letartóztatását. A bécsi udvar, pénz szűkében, a XVII. század során sokszor fogott perbe koholt vádakkal arisztokratákat, hogy jószágvesztés büntetésének kiszabásával megszerezze vagyónukat. Nádasdy Ferencet, a Wesselényi-féle összeesküvés több más tagjával együtt, 1671. április 30-án Bécsújhelyen lefejezték, vagyona az udvarra szállt.

Metszetpár a Malvasiából: a holdfogyatkozások magyarázata

A Nádasdy-könyvtár jelentős része, benne a Malvasia-kötettel, a lorettomi szerviták rendházába került. A ma Burgenlandhoz tartozó településen Nádasdy komoly építkezéseket folytatott, köztük a szervita rend kolostorában is. A könyv a XVIII. század végéig ebben a kolostorban volt, majd a rend II. József általi feloszlása után a nagyszombati egyetem (az ELTE elődje) könyvtárába került, végül Pestre. Ott is volt egészen az 1960-as évekig, szerencsésen vészelte át a történelem megannyi próbatételét, míg enyves kezek el nem tulajdonították. 2009-ig sorsa ismeretlen volt. Simon Mitton, miután bebizonyosodott a könyv eredete, felajánlotta azt az Egyetemi Könyvtárnak, csak költségei megtérítését kérte, ám a ritka nyomtatvány visszavásárlását csak egy sikeres NKA-pályázat tette lehetővé.

A kiállítást Bartha Lajos nyitotta meg előadásával, amelyben a XVII. század hazai csillagászatát tekintette át, miközben a tudomány szempontjából nem túl gyümölcsöző időszak – a török hódoltság kora – társadalmáról, kultúrájáról is széles képet kaphattunk. Az előadás után Dr. Knapp Éva, a könyvtár tudományos szakreferense tartott rövid, de átfogó ismertetést a kiállításról, amelynek középpontjában a most visszakerült kötet áll. A díszes aula hátsó részében található a Malvasia, tőle balra az európai csillagászat történetének emblematikus publikációi kaptak helyet: Kopernikusz, Kepler, Tycho, Galilei és kortársaik művei. Jobbra Regiomontanuszal kezdődik a magyarországi művek sora: a neves európai csillagász több királyi és egyházi udvarban is tevékenykedett, többek közt Mátyás király szolgálatában is állt. Ez indokolja, hogy miért került a magyar vonatkozású művek közé. A tárlókban időrend szerint sorakoznak az érdekesebbnél érdekesebb kötetek, de közöttük van néhány, amely viszonylag késői az eddigiekhez képest, de nekem mégis ezek tetszettek legjobban az egész tárlatból – persze a Malvasia után. Az 1768–1770-es években Nagyszombatból észlelt sarki fények akvarelljeiről van szó, amelyek realizmusa, élénk színvilága és kurotizása megdöbbentett!

A program zárásaként megtekintettük a kiállítást, illetve kérdéseket tehattünk fel Mitton professzornak. Én A Rák-köd című Mitton-kötettel érkeztem a rendezvényre, és amikor rám került a sor, átnyújtottam dedikálásra a professzornak, majd néhány szót váltottunk angolul. Rám ez a találkozás nagyon nagy hatással volt, mivel Simon Mitton csillagászati könyvei a legjobbak közé tartoztak, amiket kezdő amatőr koromban olvashattam, és ma is sűrűn veszem elő őket. Nagyon szórakoztatóak és könnyen érthetőek, ugyanakkor pontos és tudományos alapossággal megírt művek ezek!

Nagyon kellemes délután volt, örülök, hogy ott lehettem a könyvtár dísztermében, ahol a mennyezetfreskók egyikéről Urania néz le az olvasókra.

Sánta Gábor